

MELİH CEVDET ANDAY'IN ŞİİRLERİNDE BİREYSEL ÖZDENİN BELLEKSEL VAROLUŞU BAĞLAMINDA ZAMAN İZLEĞİ

MİTAT DURMUŞ*

Özet: Anday şiirinde zaman izleği, kişioğlunun bellekssel varoluşu ile doğrudan ilgilidir ve kültürel bir varoluşu kapsamaya yönelik bakışla sunulur. Takvimsel (kronolojik) zaman aralıklarını, olaylar dizgesi ile değil, olayların özü boyutu ile ele alan şair, bireyin bellekssel varoluşunu temel sorun edinir. Biz incelememizde şairin bu felsefi sorunu şiir metinlerine nasıl ve ne amaçla taşıdığını irdeledik. İncelememiz sadece şiir metinleri ile sınırlı tutulmamış, yeri geldikçe Anday'ın şiirleri dışındaki kimi metinlerine de başvurulmuştur.

Anahtar kelimeler: Anday, Zaman, Birey, Bellek, Varoluş.

Abstract: In the poetry of Anday, time is directly related with the existence of individual memory and it is presented with a point of view devoted to a cultural existence. The poet concerns the existence of individual memory as a fundamental problem. In this study we have examined how the poet dealt with the text of poems, but some text apart from the poetry of Anday were also examined.

Keywords: Anday, Time, Individual, Memory, Existence.

"Gök mü yoksa böcek mi önce
Duruşur bir anda geçmişle gelecek"¹

Edebiyatın "zaman" olgusu ile ilgisi, insan yaşamı ile olan ilgisinin doğal bir sonucudur; çünkü yaşam, zaman içinde bir akış ve sürekliliktir. İnsanın yaşam hakkında düşünürken en çok öğrenmek istediği şey, bu akışın ne zaman başladığı ve ne zaman biteceğidir.² Bu konuda insanın zihnini kurcalayan diğer sorular ise: Zaman denen bu akış gerçekten var mıdır;

* Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araş. Gör.

¹ Melih Cevdet Anday, *Rahatı Kaçan Ağaç (Toplu Şiirleri I)*, Adam Yayınları, İstanbul 2000, s. 140 (Not: Bundan sonraki alıntılmalarda T. Ş. I kısaltması kullanılacaktır.).

² Ahmet E. Uysal, "Bazı Eski Edebiyatlarda Zaman Telâkkileri", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.XVII, S.1-2, Mart- Haziran 1959, s. 173.

doğum, ölüm ve yazgının bu akışla ilişkisi nedir; insan zamansız bir uzamda yaşayabilir mi; uzamı belirleyen zaman mıdır; insan zamanın akışından daha hızlı bir akış yakalarsa zamanı yok mu etmiş olur; akan zaman mıdır, insan mıdır, yoksa bütün bunlar bir aldanış mıdır... gibi sorulardır. Edebiyat, en eski çağlardan beri bu soruların sanatsal dille anlatılmasına / sorgulanmasına bir nevi kaynaklık etmiştir.³ Diğer bütün güzel sanatlar gibi edebiyat da, zamanın tutsağı olan fanî insanın kendinden daha devamlı bir şey yaratmak, diğer bir ifade ile, ebedileştirmek arzusundan doğmuştur. Edebiyat, insanın yaşamda önem verdiği her şeyi alıp götürün 'yıkıcı' zaman karşısında insana bir teselli kaynağı olmuştur.

Melih Cevdet Anday, "kişiyi bireysel karmaşasından kurtarmanın tek yolu"⁴ olarak gördüğü "zamanı yadsıma" ile bütün şiirlerinin eksenini bu tema merkezinde toplar. 'Zaman' olgusunu sadece şiirlerinde değil, roman, tiyatro⁵ ve özellikle denemelerinde de sıkça irdeleyen Anday, bu felsefî sorunu sanata taşır.

Anday şiirinde tartışılan zaman, daha çok anakronik zaman özelliği gösterir. Anakronik zaman, farklı zamanlardaki kişileri ya da olayları bir arada ele almak demektir.⁶ Anday, insanın belleksel varoluşunu tarihsel kronoloji içine sıkıştırmak istemez. Bu oluşuma çok daha geniş bir zaman boyutundan bakar. İlkel insanın kimi halleri, modern çağa kadar taşınır. Tarihsel kronoloji içindeki herhangi bir olay ya da kişi, şairin yaşadığı çağa getirilir ve bu çağ içinde yeniden kurulur. Aynı şekilde yaşanan çağdaki bir olay ya da kişi de eskil zamanlara görülüp yeniden etkin kılınabilir. Amaç, "insan somutluğu(nu) geçmişle gelecek arasındaki bu yerde yani şimdide bularak"⁴ insanın tinsel varlığını hâle taşımak ve bireysel öznenin *belleksel varoluşunu* ortaya çıkarmaktır.

"Düşünceler vardır kan göğünden ulu
Islak havada sabırsız ve rastgele
Sürekli bir şimdiki zaman içinde"⁵

³ Edebî metinlerde "Zaman" olgusunun ele alınışı hakkında geniş bilgi için bkz.: Ahmet E. Uysal, "Bazı Eski Edebiyatlarda Zaman Telâkkileri", *Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.XVII, S.1-2, Mart- Haziran 1959, s. 173-208; Ahmet E. Uysal, "Edebiyat Açısından Doğu ve Batı Mistisizminde Zaman Düşüncesi", *Ankara Üniv. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.XXII, S.1-2, Ocak- Haziran 1964, s. 71-99; Ahmet E. Uysal, "Türk Edebiyatında Zaman Anlayışları Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili*, S.80, Mayıs 1958, s. 381-391.

⁴ Reha Çamuroğlu, *Dönüyordu: Bektaşilikte Zaman Kavrayışı*, Metis Yayınları, İstanbul 1993, s. 88.

⁵ "Düşünceler Vardır", *Yeni Dergi*, S.72, Eylül 1970, s. 155.

(T. Ş. I, s.198)

Zaman, önce ile sonraya göre devinim sayısı ve “kendi başına bir biçimdir.”⁶ Anday, bu biçim üzerinde belirlenmiş tarihsel aralıkları kaldırarak daha büyük ve kapsayıcı bir zamana ulaşmak ister. Bu kapsayıcı zaman, geçici olmayan, belirli bir döneme sıkıştırılmayan çok daha genel bir anlamı içerir. 1976 yılında Konur Ertop'un konu ile ilgili sorularını Anday şu cümlelerle cevaplar: “Antik Anadolu eskiden beri merak konumdu. Yahya Kemal kendini Osmanlı ile sınırlamıştı; Kavafis, Hellenistik dönemden esinleniyordu; deyim yerinde ise ben de şiirim için gerekli bulduğum **Hümanizmayı eski Anadolu'da aradım. Onun üstünde çalışırken, günümüzü yazdığım duygusuna kapılıyorum. Başka türlü de işe yaramazdı zaten.** (M. D.) Hitit'ten, Frigya'dan, Likya'dan bir kişi ya da bir olay anlatırken kendimi o zamanda, o olayı günümüzde varsayıyorum. (...) “Zaman” teması böylece benim mitologya merakıyla birleşiyor. Zamanın geçişinin kaldırılıvermesi bu eski masallara birden bire güncellik kazandırıyor.”⁷ İnsanal varlık değişmediğine göre, insan orijinli olan zamanın yadsınmasında şairce hiçbir sakınca yoktur. Bilakis, yadsınmış zaman boyutunda, birey ve insan gerçeğini görme ve değerlendirme olanakları bulunacağından yararlı görülür. Çünkü “büyük zaman akışı içinde, her varoluş geçici, uçucu ve yanılısamadır.”⁸

“Zaman” teması böylece benim mitologya merakıyla birleşiyor. Zamanın geçişinin kaldırılıvermesi bu eski masallara birden bire güncellik kazandırıyor.” diyen Anday, şiirinin merkezinde duran zaman sorununun kaynağını da bir nevi vermiş olur. Kronolojik zamanın yadsınması ya da bu zaman aralıklarının atlanması Anday'ın şiirsel düşüncesi (poetikası) ile ilintili olduğu kadar, şiirinin kaynağı konumunda görülen mitoloji ile de ilintilidir. Mircea Eliade, zaman- birey ilişkisi üzerinde dururken: “İnsan mitleri “yaşarken”, kutsal olmayan ve kronolojik özellikteki zamanın dışına çıkar, nitelik açısından farklı bir zamana, hem en eski hem de sonsuza dek yaşayabilecek olan “kutsal” bir zamana açılır.”⁹ der.

⁶ Ronald Barthes, *Yazarlar ve Yazanlar*, (Çev.: Erol Kayra), Ekin Yayınları, y.y.y, 1995, s. 15.

⁷ Konur Ertop (Söyleşen), “M. Cevdet Anday'la “Teknenin Ölümü” Kitabı Üstüne Konuşma”, *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1976, s.5; *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, s. 178-180.

⁸ Mircea Eliade, *İmgeler, Simgeler*, (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, y.y.y, 1992, s. 57.

⁹ Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, (Çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul 1993, s. 22.

çıkar, nitelik açısından farklı bir zamana, hem en eski hem de sonsuza dek yaşayabilecek olan “kutsal” bir zamana açılır.”⁹ der.

Anday, “Atatürk’ün Bir Saati Vardı”¹⁰ başlıklı şiirinde düşünsel evreni aktarırken, bu evrenin geçmişten geleceğe ve gelecekteki geçmişe doğru bir döngüyü imlediğini şu dizeleri ile verir:

“Atatürk’ün bir sözü vardı
Yediveren gül gibi açardı
Atatürk’ün bir atı vardı
Etilerden beri yaşardı”

(T. Ş. I, s.219)

“Etilerden beri” yaşayan ve Atatürk’e gelinceye değin devam eden bir düşün evrenini, araya zaman kategorileri koyarak bölümlenmek istemeyen Anday, insanın tinsel varoluş sürecini de böylesine bir zaman anlayışı içine yerleştirmek ister. Mitolojik kaynaklara yönelirken yabanıl- uygar karşıtlığını irdeleyen Anday, bu karşıtlığı verirken geçmişten geleceğe bir çizgi halinde devam eden insan serüvenini sorgular. Serüven verilirken geçmişteki olayların hâle/geleceğe/uygar ve moderne geçişi olaylar dizgesiyle değil, olayların özü boyutuyla kendini gösterir. Anday’a göre bu boyut hiç değişmemiş ve bir çizgi halinde devam ederek gelmiştir. Hitit Kralı Hattusilis ile Doğu- İslâm uygarlığının söylence kahramanları Cemşit, Sinbad, Ferhat, Şirin, Şehrazat aynı metin içinde, aynı fonksiyonel özellikleri ile bir arada bulunurlar. “Troya Önünde Atlar”¹¹ şiirinde Akhilleus atlarıyla Köroğlu’nun Kırat’ı, Hz. Ali’nin Döldül’ü, İskender’in Elcid’i, Donkişot’un atı, hatta Bursalı oto tamircisi Mehmet de aynı fonksiyonel yönleriyle şiirde yer alır. Amaç değişmeyen anlamını şiire taşımaktır. Bu bakımdan zaman yadsınır. Takvimsel zaman, şiirin kuruluşuyla da zaten ortadan kaldırılmıştır. Zamanı yadsımak ya da takvimsel aralıkları atlamak, şairin, değişmez insan/birey sorunsalını okura sunma iletişiyle kendini gösterir. Aksi durumda zaman yok/lanarak sorun yapılamazdı. Bu bakımdan Anday şiirinde sorun yapılan, tarihsel (takvimsel) zamandır.

⁹ Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, (Çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul 1993, s. 22.

¹⁰ *Yeni Dergi*, S.21, Haziran 1966, s. 426; *T. Ş. I*, s. 219.

¹¹ *Varlık*, S.781, Ekim 1972, s.15; *T. Ş. I*,311-320 [Not: Belirtilen süreli yayında şiir, “Troya Önünde Atlar I- IV” ismiyle yayımlanır. Kitaba alındığında ise 4 bölümden oluşan şiirin her bir bölümü yeniden isimlendirilir. Bunlar: I. Koşu, II. Ağu, III. Düş, IV. Dönü, V. Fal, VI Sevi’dir. Böylece şiir metnine iki bölüm (V. Fal, VI. Sevi) daha eklendiği görülür.]

öyle bakmaya alışmışız."¹² diyen Anday, zaman konusunda genel düşüncenin ve bireye verilmiş/sunulmuş zaman anlayışının yanlışlığını vurgularken *süreklilik* üzerinde durmak ister. Johannes Fabian, zamandaki bu sürekliliğe antropolojik terim olarak 'Öznel Arası Zaman' der. "Öznel arası sıfatı, insan edimlerinin ve etkileşimlerinin iletişimci doğası üzerindeki mevcut uygulamaya işaret eder. Kültür, artık temelde farklı gurupların bireysel üyeleri tarafından uygulanacak bir kurallar dizgesi olarak değil de edimde bulunanların toplumsal yaşamın inançlarını, değerlerini ve araçlarını yarattığı özgün yol olarak değerlendirildiği an, zamanın, toplumsal gerçekliğin yapısal bir boyutu olduğunu kabul etmek gerekir. Kişi ister "diyakronik" veya "senkronik", ister tarihsel veya sistematik yaklaşımları seçsin, hepsi de kroniktir (süreklidir)." ¹³

Kolları Bağlı Odysseus şiirinin birinci bölümünün 1. bölgesi, "Ağır bir zamandı sürekli ve anısız / Gözden önceki göz içindi yalnız" (T. Ş. I, s.139) dizeleriyle başlar. Bu dizelerde okuyucu, zamanın üç özelliğine yapılmış vurgulama ile karşılaşır. "Ağır", "sürekli" ve "anısız" zaman. Soyut bir kavram olan zamanın somut bir dil aracılığı ile anlatılmasına olanak sunan "ağır" sözcüğü, sözlük anlamından (tartıda çok çeken, yavaş) çıkarılmış, zor /çetin anlamıyla kullanılmıştır. Bu kullanımla art zamana geçme (Odysseus dönemini verme) imkânı elde edilmiş, ancak şair bununla yetinmeyip, "sürekli" ve "anısız" kullanımı ile de zaman olgusunu tanımlamak istemiştir. Zaman *süreklidir* fakat, özne bu süreklilik içinde olmadığından ya da (gizlenmiş) öznenin sürekli zamanın kısa bir süresini doldurduğundan *anısız*'dır. Öznenin saklı olması *süreklilik* içindeki *anısız* vermek içindir. Şiirin bu dizelerinde konuşan özne yoktur. Türkçe'deki, görülen geçmiş (+Dİ) zaman kipi öznenin saklanması sağlamıştır. Metinde özne gizlenmiş / gizletilmiştir fakat, gören özne vardır ki o da şiir metnini kuran ve bu gizliliği sezdirme isteyen şairdir. Metindeki zamanın "görülen geçmiş zaman" kipi ile ifade edilmesi okuyucuda *süreklilik* duygusu uyandırarak bir nevi kaynağa/kökene gönderme yapılmak istenir. Zaman kesintilere uğramadığı (sürekli olduğu) için, bir geçmişlik durumu da söz konusu değildir. Bunun dolayı "*anı'sız*"dır. Belleksel varoluş anılarla kurulmuş olmasına rağmen, şiirde ortadan kaldırılan "anı", sürekliliği vermek içindir. Dolayısıyla, zaman sürekli olduğu için bellek de bu süreklilikte yer alır.

¹² M. C. Anday, Tahsin Yücel, Nuran Kutlu, Adnan Benk (Söyleşiye Katılanlar), □ ile Δ Arasında Melih Cevdet Anday", *Çağdaş Eleştiri*, S. 2 , Nisan 1982, s. 10.

¹³ Johannes Fabian, *Zaman ve Öteki- Antropoloji Nesnesini Nasıl Oluşturur-*, (Çev. Selçuk Budak), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 47.

değildir. Bundan dolayı “anı’sız”dır. Belleksel varoluş anılarla kurulmuş olmasına rağmen, şiirde ortadan kaldırılan “anı”, sürekliliği vermek içindir. Dolayısıyla, zaman sürekli olduğu için bellek de bu süreklilikte yer alır. Anday şiirinde sıkça tekrar edilen “unut(ma)” fiili, genelde “korkunç” sözcüğü ile birlikte sunulur.

“Yerin üstünde gördük bunu unutma
Herkes yeniden yaşadı ve unuttu
Kalıntılarla uzak anılarla yakın
Kendi görüntünde bir kırmızı karaca”

(T. Ş. I, s.143)

“Göz yeni doğmuş bir çocuktur
Unutmayı hatırlar her sabah
Her sabah her sabah – Ne korkunç-”

(T. Ş. I, s.206)

Takvimsel bir bölme olan *sabah, akşam, gece...* gibi zaman aralıkları sürekliliği ötelediği gibi *anı/hatırlama* oluşumuna da olanak hazırlarlar. Her sabah uyanan göz, önceki aralığa (dün sabaha) göre (çocuktur¹⁴) yenidir. Ve geçmişe ait bir *anı* oluşturmuştur. Şair, “Her sabah her sabah” diyerek öncelediği/vurgu yaptığı bu olumsuz durumu “-*Ne korkunç-*” anlatımı ile verir. Amaç “*anısız*” bir dünya çizmek değil, “*unutma*”nın olmadığı bir dünya kurmaktır. Zaman süreklilik kazandığında unutma olmayacak ve anı da kendiliğinden silinecektir. Birey, tarihsel süreçleri izleyerek değil, yaşadığı çağın ardışık özelliğinin olduğunu bildiğinden bilincinde unutma olmayacak ve süregelen bir bilincin devamı olduğunu kavrayacaktır. Böylece Anday şiirinde ‘zaman’, “çok yüksek bir genelleme ve sentezleme düzeyine ulaşan bir kavram”¹⁵ niteliği kazanır.

“*Unutma*” fiili gibi “*yeniden*”, “*hep yeniden*”, “*yeni baştan*”, “*boyuna yeniden*” kullanımı da Anday şiirinde sıkça görülür. Bu noktada *her sabah her sabah* ve *yeniden, hep yeniden* kullanımlarının ortak bir söylemi dile getirdiğine tanık oluruz.

“Unutup gidilmiş körebelerim
Bilinçsiz bir inatla yeniden”

¹⁴ Bireyin, zamanı, çocukluğundan başlayarak öğrendiği ve (Anday’ın ifadesi ile: “*Öyle bakmaya alışmış*”) zamanın bu yönü ile sosyal bir kurum olduğuna da dikkat çekilmiştir. Bkz. Norbert Elias, *Zaman Üzerine*, (Çev. Veysel Atayman), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s. 24.

¹⁵ Norbert Elias, *Zaman Üzerine*, (Çev.: Veysel Atayman), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s. 62.

MELİH CEVDET ANDAY'IN ŞİİRLERİNDE BİREYSEL ÖZDENİN 171
BELLEKSEL VAROLUŞU BAĞLAMINDA ZAMAN İZLEĞİ

(T. Ş. I., s.148)

Anday, şiirlerinde, okuyucusunu belirlenmiş tarihsel zamanlara mıhlamaz. Okuyucu onun şiirlerinde kapsayıcı zamanda gidiş- dönüş ve duruşlar yapar. Okur, şiiri okuma eylemi boyunca takvimsel bir zamanı arar. Fakat, okuyucusunun bunu arayacağını bilen Anday, şiirindeki olayların, olay örgülerini kırar. Geçmiş, bir sıra olayın kurduğu bütünsel bir zincir değil, olayların iç içe girdiği eşzamanlı bir görünüm niteliği kazanır. Zincirin bütün halkaları benzer olmakla birlikte, bir öncelik sonralık durumu gösterdiğinden âdeta zincir gergin değil, toparlaktır. “*Evreni tostoparlak uyur böcek*”¹⁶ (T. Ş. I, s.140) Bütün halkalar üst üstedir ve öncelik sonralık ortadan kaldırılmıştır. Geçmiş ve gelecek; dün ve yarın; doğum ve ölüm... birdir.

“**Evreni tostoparlak** uyur böcek

Düşünde gökleyin kocaman

Gök mü yoksa böcek mi önce

Duruşur bir anda geçmişle gelecek

(T. Ş. I, s.140)

Oysa ne çok geçmiş var, ne çok zaman

Ne çok gelecek, ne az zaman

Benzerlikle karşılaştık susalım”¹⁷

(T. Ş. II, s.293)

“- **Bugün ve yarın birdir**”¹⁸

(T. Ş. I, s.226)

“**Gündüzler ve geceler** vardır

Gündüzün ve geceleyin gördüğün

Karışır durur birbirine,”¹⁹

(T. Ş. II, s.202)

“Öt çekik kaşlı bülbül

Çün gecemiz gündüzümüz bir

Ana rahmimiz, ahretimiz”²⁰

¹⁶ “Kolları Bağlı Odysseus”, *Yelken*, S.71, Ocak 1963, s. 8-9; *Yeni Ufuklar*, S.128, Ocak 1963, s. 19-21.

¹⁷ “Yağmurun Altında”, *Varlık*, S.1052, Mayıs 1995, s. 52.

¹⁸ “Bakır Çağı”, *Yeni Dergi*, S. 27, Aralık 1966, s. 414-415.

¹⁹ “Değişim”, *Adam Sanat*, S.18, Mayıs 1987, s.17.

“Öt çekik kaşlı bülbül
Cün gecemiz gündüzümüz bir
Ana rahmimiz, ahretimiz”²⁰

(T. Ş. II, s.204)

Olaylardaki iç içelik, zamana süreklilik sağladığı gibi, okuyucusunda da geçmişin bir devamı olduğu duygusu uyandırır. Böylece şiir okuyucusu, anılarla (geçmişteki bir olayın zihindeki tekrarı ile) değil, bu verilmek istenen süreklilik içinde kendisini de okuma olanağı elde etmiş olur. Ve kimi durumlarda şiirin öznesi olma durumu kazanır. Geçmişle gelecek bir birine karışır ve okuyucunun zamanı (şimdiki/hâldeki zaman) bu bütünsel yapı içinde erir. Okuyucu, şiirdeki bu zamansal düşünüyü, imgeleminde öylesine kurar ki, şiirin de öznesi gibi, şairle birlikte metne katılır ve: “Doğum mu öncedir ölüm mü,/Bunun tarihi olmaz,başka bir günü,/Tutukluyor düşüncemi sabah ve akşam”²¹ ve “Dünyanın sonuyum, başlangıcıyım.”²² (T. Ş. II, s.24/26) der.

Anday, “Troya Önünde Atlar” İçin Birkaç Söz” başlıklı -zaman sorununu açıkladığı- yazısında bunu şu cümlelerle anlatır: “Çalışmalarım başka sorunlarla da karşılaştırdı beni; geriye, daha geriye baktıkça, tarihsel zaman başka bir biçime giriyor, hatta yok oluyor, ortaya anakronik bir geçmiş, giderek zamansız bir geçmiş bütünü çıkıyordu. Bu geçmiş bir olaydan kurulu bir zincir değil, bütün bu olayların iç içe girdiği eşzamanlı bir görünüm oluveriyordu artık.”²³

Bu bağlamda Anday’ın şiirine kaynaklık eden mitoloji güncelleştirilirken ‘zaman’ yitirilir. Doğada her şey birbiriyle kesişen, birleşen, ayrılan, art arda gelen, birbirini içeren, azaltıp çoğaltan, birleşip yenilerini yaratan bir devingenlik kazanır. Şimdiyle geçmiş, düşünle gerçek, önceyle sonra birbirine karışır. Bu karışıklık anlamsal boyutta bir karışıklık değil, zamandaki sürekliliği vermeyi anlatmaktadır. Zamansal aralıklar birbirine karıştırılarak, okuyucuya sonsuz bir (ç)evren sunulmuş olur. Buradaki “sonsuz” kullanımından kastımız, zamansal bir durumu vermek değil, geniş, kapsayıcı ve katılımcı bir açılımı verebilmektir.

²⁰ “Kuşluk Vakti”, *Milliyet Sanat*, S.149, Ağustos 1986, s. 3.

²¹ “Ses”, *Papirüs*, S.29, Ekim 1968, s. 46-47.

²² “Yeğni Kuş”, *Sanat Olayı*, S.5, Mayıs 1981, s. 9.

²³ Melih Cevdet Anday, “Troya Önünde Atlar” İçin Birkaç Söz”, *Varlık*, S., Kasım 1972; T. Ş. I, s. 322.

zamandır. Akan zaman mıdır, yoksa insan mı sorunsalı karşısında Anday'ın tavrı insandan yanadır. Her ne kadar anılarını anlattığı kitaba *Akan Zaman Duran Zaman* adını vermişse de buradaki "akan" ve "duran" tanımlayıcıları kronolojiye tutsak insanı vermek içindir. Bireyi kronolojiye tutsak eden ise toplumdur. Her birey içinde yaşadığı toplumun bir devamı olduğu gibi, evrensel boyutta da insan varlığının bir devamıdır. İnsanın zaman konusundaki genel düşüncelerini öyle bakmaya alışmışız.²⁵ diyerek veren Anday, bu kavramı, dil- anlam ve anlamlandırma sorununa kadar indirger.

Genelde insanın, özelde bireyin davranışlarını kendisi değil, önceden verilmiş kodlar anlamlandırır. Bireyin davranışlarını olduğu gibi, sözcüklerin anlam dünyasını da belirleyen bu önceden verilmiş kodlardır. Birey, içinde yaşadığı toplumun kullandığı dilin içine doğduğu gibi, anlamın da içine doğar. Dil ile anlamı birlikte bulur. Bireyin toplum içi iletişimi de bu anlam ile gerçekleşir. Yaşadığı toplum içinde varlığı olmayan nesnenin, kavramın, olgunun... dilde de karşılığı yoktur. Bütün bunlar gibi birey, zaman kavramını da dilin anlamla birlikte kendisine verdiği kodlarla elde eder. Yani o, hazırlanmış bir düşün evreninden aldığı anlamlara göre dünyaya bakar ve anlam dünyasını da bu ortak koda göre anlamlama durumunda kalır. Anday'ın "öyle bakmaya alışmışız" dediği de genel kodla ilintilidir. *Kolları Bağlı Odysseus* şiirinin ikinci bölümünün 1. bölgesi şu dizelerle verilirken, şair, ereksel göndermesini bu genel dil/anlam bütünlüğüne yapar: "Büyüdük çocukluğumuzdan/Büyüdük tarihe usulca"²⁶ Norbert Elias, zaman sorunsalını irdelerken bunun aynı zamanda sosyal bir kurum olduğunu vurgulayarak şunları söyler ki, bu ifadeler Anday'ın "Öğle Uykusundan Uyanırken"²⁷ şiirinde vurguladığı "İnsanın en acımasız buluşudur o, özgürlüğümüzü tutuklar" dizesi ile örtüşüktür: "İnsan zamanı, gerek bir kavram olarak gerekse de bu kavramla kopmaz bir birliktelik oluşturan bir sosyal kurum olarak çocukluğundan başlayarak öğrenir. Zamanın kavram ve kurum olarak var olduğu bir toplumda, "zaman" kavramı felsefecilerin zihninde oluşmuş ve karşımıza felsefe kitaplarında çıkan bir düşünme enstrümanı değildir. Böyle toplumlarda yetişen herkes, "zamanı" oldukça erken yaşlarda, sosyal bir kurum olarak tanır ve öğrenir. Çok geçmeden de

²⁵ M. C. Anday, Tahsin Yücel, Nuran Kutlu, Adnan Benk (Söyleşiye Katılanlar), "□ ile Δ Arasında Melih Cevdet Anday", *Çağdaş Eleştiri*, S. 2, Nisan 1982, s.10

²⁶ "Kolları Bağlı Odysseus", *Yelken*, S.71, Ocak 1963, s. 8-9; *Yeni Ufuklar*, S.128, Ocak 1963, s.19-21; *T. Ş. I*, s.149.

²⁷ "Öğle Uykusundan Uyanırken", *Sanat Olayı*, S.1, Ocak 1981, s. 35-41; *Ölümsüzlük Ardında Gilgamiş (Toplu Şiirleri II)*, Adam Yayınları, İstanbul 1998, s. 31.

sosyal kurum olarak çocukluğundan başlayarak öğrenir. Zamanın kavram ve kurum olarak var olduğu bir toplumda, “zaman” kavramı felsefecilerin zihninde oluşmuş ve karşımıza felsefe kitaplarında çıkan bir düşünme enstrümanı değildir. Böyle toplumlarda yetişen herkes, “zamanı” oldukça erken yaşlarda, sosyal bir kurum olarak tanır ve öğrenir. Çok geçmeden de onu bir dış zorlama, insanın dışından dayatan ikinci bir doğa olarak hissetmeye başlar. Kişi, ilk on yılda zaman kurumlaşmasına uygun şekilde kendini disiplin altına almayı ve kısıtlamayı öğrenemezse, yani yetişmekte olan bir insan böyle bir toplumda, olabildiğince erken bir dönemde, gerek davranışlarını gerekse duygularını zamanın sosyal kurumlaşmasına uygun bir şekilde ayarlayıp düzenlemeyi öğrenemezse, bu toplumda yetişkin bir insan konumunu temsil etmesi güç, hatta olanaksız olabilecektir.”²⁸ Birey, toplum içindeki iletişimini aynı dilsel- anlamsal kodları bilerek sağlar. Ancak, bu bireyi dizginleyen ve fikir üretmesine engel olan bir olgu değildir. Dilsel ve anlamsal kodları bilmek, iletişimle ilintili, dilsel her kavrama yeni anlamlar yüklemek ise düşünce üretmekle ilgilidir. Anday, şiirlerinde iletişimsel bir dil değil, düşünsel bir dil problematiği üzerinde durur. Zaman kavramına yaklaşımı da böylesi bir dilsel üretimin sonucudur. Anday’ın 1982 yılındaki söyleşide dile getirdiği şu cümleler: “Benim zamanım, hep başka bir zamanı düşünmek istiyor. Yani bu alıtığımız zamana uymaz: doğacağım, büyüyeceğim ve öleceğim...”²⁹ şairin bu söyleşiden bir yıl önce yazdığı “*Yaz Sonu Şiirleri*”³⁰ndeki “*Düşünemem oluklardan akıp gideni, / De ki, benim zamanım başka.*” dizelerinin nesir cümlesi ile açıklanmasından ayrı değildir.

Şair, özellikle 1962 yılından sonra yazmış olduğu şiirlerinde zaman sorunu üzerinde durur. Bu tarih, şairin *Kolları Bağlı Odysseus* adlı şiir kitabını yayımladığı tarihe de denk gelir. Eleştirmenlerin Anday şiirinde anlam arayışlarını “kapalı” sözcüğü bünyesinde vermesi de şairin *Kolları Bağlı Odysseus* kitabından sonraki dönemini kapsar. Anday’ın “öyle bakmaya alışmışız” ifadesi sadece zaman olgusuna yaklaşımını değil, bütün dilsel olgulara (özellikle anlam ve anlamlamaya) yönelik de bir kullanımdır. *Kolları Bağlı Odysseus*’tan sonraki şiirlerinde şair, dilin anlam dünyasını, nesnelere üzerinde yaptığı yeniden tanımlama değerlendirmesi ile değişikliğe

²⁸ Norbert Elias, *Zaman Üzerine*, (Çev.: Veysel Atayman), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s. 24; Zamanın sosyal bir kurum olduğunu John Urry de kabul eder. Bkz. John Urry, *Mekânları Tüketmek*, (Çev.: Rahmi G. Ögdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 14.

²⁹ M. C. Anday, Tahsin Yücel, Nuran Kutlu, Adnan Benk (Söyleşiye Katılanlar), “□ ile Δ Arasında Melih Cevdet Anday”, *Çağdaş Eleştiri*, S.2, Nisan 1982, s. 7.

³⁰ “Yaz Sonu Şiirleri”, *Gösteri*, S.2, Ocak 1981, s. 4-5; *T. Ş. II*, s. 15.

kavramlarını “alışık olduğunun” dışında bulur. Bu ise, okuyucuda anlam arayışını zorlaştırır, onun şiiri kuşatması engellenmiş olur. Mehmet H. Doğan, “*Anday'ın Şiirinde Anlam Arayışları (Semantik Tutarlılık)*” başlıklı makalesinde Anday şiiri ve bu şiir karşısındaki anlamı arayan okur, konusunda şunları söyler: “*Anday'ın şiirinde anlam arayışı, sonu gelmeyecek bir arayıştır; hem ozanı için hem okuru için. Şiirini düz anlama değil de “imgelerin çatışması”ndan çıkararak anlama dayayan bir şair için de çok doğal bir şeydir bu. Yazılırken olduğu gibi okunurken de, hatta her yeniden okuyuşta hep yeniden kurulması gerekir bu anlamın. (...) Her yeni yapıtında olduğu gibi bunda da, (Yağmurun Altında şiir kitabı için) (M. D.) okuruna ödül olarak verdiği, hemen kendini ele veren dizeler, kesimler var elbet; ama ben bunların nereye çıkacağını, nelere bağlanacağını bilmiyorum henüz. Aldığım büyük tada karşın henüz teslim alamadım şiiri.*”³¹

Anday'ın ‘zaman’ı yadsıması, beraberinde uzamın ve nesnenin nitelenmesini de değişikliğe uğratar. 1982 yılında Zeynep Oral’la yaptığı söyleşide zamanı yadsımanın kendisine getirisini şu cümlelerle anlatır: “*Onlar bana eşyayı, yaşamı yeni bir gözle görmemi sağladılar.*”³² Bu söyleşiden dört ay sonra başka bir söyleşide ise, kendisinin zamanı yadsımasını, yadsıyan okuyucuya âdeta şu cümlelerle karşılık verir: “*Bu kafayı bir değiştirebilsek, belki de dünyayı başka türlü göreceğiz.*”³³ Bütün bu ifadelerde de görüldüğü gibi Anday, “*dünyayı başka türlü görme*”yi zaman, uzam ve nesne üçgenini değişikliğe uğratmakla olanaklı kılmak ister. Bunun içindir ki şair, bu üç unsuru şiirinin merkezine koyar. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki, bu üç unsurun üçü de birbirini etkileyen olgulardır. Zamanın bir nesne olarak ele alınması Newton’la başlatılır. Fizik bilimi için zamanı böyle tanımlamak bir çıkış özeliği gösterse de, sonraki felsefi ve bilimsel tanımlamalarda bu bakış açısı değişir. Einstein ve Descartes’in “*Zaman, olayları birlikte görme biçimi, bir ve beraber görme tarzı; insan tininin ya da aklının kendine özgülüğünde temellenen, dolayısıyla da her*

³¹ Mehmet H. Doğan, “*Anday'ın Şiirinde Anlam Arayışları (Semantik Tutarlılık)*”, *Melih Cevdet Anday Günleri 20-21 Mayıs 1995*, Edebiyatçılar Derneği Yayınları, Ankara 1995, s. 133-134; *Şiir ve Eleştiri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 74-75

³² Zeynep Oral (Söyleşen), “*Melih Cevdet Anday: Aşka, Yalnızlığa, Yaşlılığa, Zamana, Yaratıcılığa Dair...*”, *Milliyet Sanat*, S.40, 15 Ocak 1982, s. 23.

³³ M. C. Anday, Tahsin Yücel, Nuran Kutlu, Adnan Benk (Söyleşiye Katılanlar), “□ ile Δ Arasında Melih Cevdet Anday”, *Çağdaş Eleştiri*, S. 2 , Nisan 1982, s. 7.

bilimsel tanımlamalarda bu bakış açısı değişir. Einstein ve Descartes'in "Zaman, olayları birlikte görme biçimi, bir ve beraber görme tarzı; insan tininin ya da aklının kendine özgülüğünde temellenen, dolayısıyla da her türlü deneyimin önkoşulu olarak deneyimlerden önce gelen bir şeydir."³⁴ tanımını Anday'ın bu olguya bakışıyla örtüşür.

Yine Einstein'ın "geçmiş ve gelecek bir yanılısamadır" tanımlaması ile, Bergson'un "zaman uydurmadır, ya da hiçbir şey değildir"³⁵ tanımlamasının Anday şiirindeki görünümü:

"Bu yapısal dizge ne dünün, ne yarının.

Yarın da bir imge, dün de."³⁶

(T. Ş. I, s.184)

"- Bugün ve yarın birdir

Ya lodos çıkar, ya çay devrilir"³⁷

(T. Ş. I, s.226)

şeklindedir.

Melih Cevdet Anday, *Kolları Bağlı Odysseus* şiiri ile zamanın dizgesini (sekansını) bozarken, bu kitabından sonra yazdığı şiirlerinde zaman sorunu üzerinde çok daha fazla durmak ister ve önceden anakronik zaman / takvimsel zaman aralıklarını ortadan kaldırırken özellikle son şiirlerinde "zaman" tamamen yadsınır.

Zamanın (anlakta kurulan) bir imge olduğunu baskın kılmak ister. "Yarın da bir imge, dün de." (T. Ş. I, s.184)

"Güneş salıncağı sallanır

Penceremde bulut dizerken.

Her şey aynı yerde, hiçliğin taşı,

Denizin zamansız doruğu, gömülmüş

Toprak ve bir yere gitmeyen yel.

Varlamak içinmiş gibi zamanı

Sallanır durur güneş salıncağı."³⁸

³⁴ Norbert Elias, *Zaman Üzerine*, (Çev.: Veysel Atayman), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s. 16/62'den aktarma.

³⁵ *Metis Çeviri Dergisi*, Güz 1988.

³⁶ "Göçebe Denizin Üstünde", *Varlık*, S. 741, Haziran 1969, s. 6-7.

³⁷ "Bakır Çağı", *Yeni Dergi*, S. 27, Aralık 1966, s. 414-415.

Anday, 1982 yılında kendisi ile yapılan söyleşide, şiirlerinde önemli bir sorun yaptığı 'zaman' olgusunun açılanmasının mistik bazı öğeleri de imlediğini şu cümlelerle vurgular: "*Diyebilirim ki, mistik bazı öğeler de şiiri çok daha kolay açıklayabiliyor. Bu benim mistik bir düşünür olduğumu göstermez. Bunlar şiire bir vesiledir, benim için.*"³⁹

Tasavvufî Türk Edebiyatında da zamanın ele alınışı Anday'ın bu kavrama yaklaşımı ile sıkı bir benzerlik gösterir. Mutasavvıf şairlere göre 'zaman', yalnız zihinde vardır ve olayların oluş anlarının birbiriyle karşılaştırılmasından doğan 'zaman hissi' gerçekte bir aldaniştan başka bir şey değildir. Bütün varlıklar her an doğmada ve her an yine '*Vücûd-i Mutlak*'ta birleşmektedir. İnsan (kul) bu devingenliğin âni ve daimî oluşu dolayısıyla âlemi sürekli görür. Kâinat sürekli bir değişme halindedir. Bütün 'âlem' her an yeniden yok olup, yeniden tecelli etmektedir. Yunus Emre'nin "*Her dem yeniden doğarız bizden kim usanısı*" dizesinde vurguladığı da, bu her dem yeniden (yeniden, hep yeniden, yeni baştan, her sabah her sabah) tecelli bulmasıdır. Mutasavvıflar kâinattaki bu sürekliliği vermek için "*dairevî zaman*", "*dehr*", "*devir*", "*devran*"... gibi başı ve sonu bilinmeyen zamanı bir çembere benzetirler. Devir nazariyesini işleyen şiirlere "*devriyye*" denilmesinde de yine bu sürekliliğe gönderme vardır. Mutasavvıfın ereği, "*Huzûr-i Dâime*"⁴⁰ ermdir. 'Ezel' ve 'ebed'i içine alan ân-ı dâim, zamanla ilgili bir istilâh olmasına rağmen, 'zamansızlık' anlamına gelmektedir.⁴¹ Türk mutasavvıfları "zaman içinde zaman" olduğunu ileri sürmekle mutlak zamanın (temps suprasensible, sürekli zaman), dehr'den (temps sensible, geçici zaman) yani her zaman geçtiği ve değiştiğini hissettiğimiz zamandan farklı olduğunu açıklamak isterler. 'Dehr' zahiridir ve mutasavvıf şair bu zahiri zamanı yadsır.⁴²

Bu açıklamayla Anday'ın mistik bir şair olduğunu vurgulamak gibi bir amaç güdülmemiştir. Zaten Anday da bunu yukarıya aldığımız söyleşisinde

³⁹ M. C. Anday, Tahsin Yücel, Nuran Kutlu, Adnan Benk (Söyleşiye Katılanlar), □ ile Δ Arasında Melih Cevdet Anday", *Çağdaş Eleştiri*, S. 2, Nisan 1982, s.11

⁴⁰ Sonsuz olan huzur. Bu huzur ise Fenafillah'tır.

⁴¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991, s. 47.

⁴² Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Mahir İz, *Tasavvuf*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1990; Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, Pars Matbaası, Ankara y.y.y.; Abdülbâki Gölpinarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985; Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1992; Âmiran Kurtkan Bilgiseven; *İslâmiyetin Kültürel Özellikleri ve İslâmî Kavramlar*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989; Ahmet E. Uysal, "Türk Edebiyatında Zaman Anlayışları Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili*, S.80, Mayıs 1958, s. 381-391.

Bu açıklamayla Anday'ın mistik bir şair olduğunu vurgulamak gibi bir amaç güdülmemiştir. Zaten Anday da bunu yukarıya aldığımız söyleşisinde açıkça ifade etmektedir. Ancak bu konuda şunu söylememiz olasıdır. Anday şiirlerinde görülen zamanın yadsınmasının metafizik bir boyutu yoktur. Bu, Anday'ın şiirindeki düşünsel (ussal), dilsel ve anlamsal evrenle ilintilidir.

Anday şiirinde, "zamanın" bir sorun olarak ele alınmasında mutasavvıf şairlerde görülen ölüm, öte dünya gibi metafizik kaygılar etkin değildir. 'Ölümsüzlük ardında' olan şairin ölüm ve bunun bir devamı ya da bu düşüncenin doğurduğu metafizik konulara yönelmesi, Anday için söz konusu edilemez. Anday, bilinç ve bellek olarak devam eden ve devam edeceğinden emin olduğu insanın/bireyin varoluşsal (biyolojik varlık değil, bilinç ve bellek oluşturmaya dayalı tinsel varoluş) serüvenini irdeler şiirlerinde. Şair, ölüm konusunu zamandan ayrı görmemekle birlikte, "doğa bakımından ölüm diye bir şey bulunduğunu düşünmenin saçmalığına"⁴³ inanır. Şiirindeki 'ölümsüzlük' izleği de bu bakımdan zamanla ilintilidir. Ölümsüzlük, zamana hakim olmaktır. Şair bu hakimiyeti, tarihsel zamanları kaldırarak başarmak ister. Doğum, büyüme, ölüm (son) gibi belirlenmiş imgesel (Anday böyle görür) zamanlar yadsındığında ölümsüzlük kendiliğinden ele geçirilmiş olur. Ancak bu noktada doğum da dikkate alınmalıdır. Şair ölümü (sonu) zamanı yadsıyarak ortadan kaldırdığı gibi, doğumu da biyolojik varlık olarak vücut bulma şeklinde değil, tinsel bir varoluşla kaldırmak ister: Kişioğlu süregelen ve süregidecek bir dünyada tinsel varlık olarak yaşar. Anday'a göre, bu dünya "giz" dünyasıdır ve Odysseus'un kollarını bağlayan da bu "giz"dir.

Şairin bir çok şiirinde kullandığı "fal", "büyü", "gizci başı", "büyücü", "simyacı", "efsun", "kimya" vb. sözcükleri bu 'giz'e yöneliktir. 20 Ekim 1989 tarihli "Ya Patlarsa" başlıklı denemesindeki şu cümleler de bu bakımdan dikkat çekicidir: "*Geleceğimizi kendi dileklerimize göre düşlemekten doğar mutluluğumuz. Çünkü mutluluk "gelecek" demektir ve bütünü falcılar bize geleceğimizdeki mutluluğu muştularlar.*"⁴⁴

"Ey çocukluk, mutluluk simyacısı!

Alevini bul getir yanmış bakırın

Batı bulutundaki alı indir yere

Ne oldu tomurcuğun içindeki ısı

Kırmızı yıldızla mı damladı altın

⁴³ Zeynep Oral (Söyleşen) "Melih Cevdet Anday: Aşka, Yalnızlığa, Yaşlılığa, Zamana, Yaratıcılığa Dair...", *Milliyet Sanat*, S.40, 15 Ocak 1982, s. 23.

⁴⁴ Melih Cevdet Anday, "Ya Patlarsa", *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1989, s.2; *Geçmişin Geleceği*, Adam Yayınları, İstanbul 1994, s. 146.

Bul getir korkusuz büyücü, gizci başı!" (T.Ş. I, s. 142)

"Ey çocukluk, mutluluk simyacısı!" dizelerindeki çocukluk, mutluluk ve simya kullanımları aynı zamanda bir özlemin de anlatımıdır. Şair "ey çocukluk" söylemi ile art zamana (çocukluğa) göndermede bulunurken, "simya" sözcüğünü de burada özellikle seçer. Böylece "simya" sözcüğünün okurda bütün çağrışım alanları yeniden kurgulanmış olur. Simya, fal, efsun, büyü... kavramları giz ve geleceği imlediği gibi aynı zaman da Ronald Barthes'in de işaret ettiği üzere "bir geriye dönüşü"⁴⁵ de imler.

'Giz' bağlamında şunu da kaydetmekte yarar vardır. Eski Yunan'dan beri şair, aynı zamanda bir giz çözücüdür. Poeta = Şiir; Propheta = Peygamber (aynı kökten türemiştir). Doğu kültüründe de şair "kâinatın 'giz'li anahtarını" elinde tutandır. Anday'ın *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* adlı şiir kitabının ilk bölümü "*Güneşe Yakarı*"⁴⁶ ismiyle başlar ki, Yunan söylencelerinde şairin 'giz'in açıklanmasını Müza'lara yakararak elde etme isteği ile benzerlik göstermektedir.⁴⁷ Böyle bir benzerlik olmasa bile, en azından okuyucuya bu çağrışım alanını açabilmektedir. Müza'lar şairlere olayları açıklarken sekansları (zaman aralıklarını) atlarlar. Olayın özündeki *sürekliliği* vermeyi amaçlarlar. Mitolojinin Anday şiirine kaynaklığı böylesine de derin bir özellik göstermektedir.

Anday şiirinde zamanın yadsınmasını gösteren önemli belirteçlerden birisi de sayılardır. Şair, zamanı yadsıdığı gibi doğal olarak zamanın gösterenlerini de yadsımış olur. Takvim, saat, yaş, yıl, sene, gün...vb. zaman göstergeleri de yadsınır. 1930, 1940, 2003... gibi takvim; 4:15, 3:00, 23:10...gibi saat ve 18, 35, 60...gibi yaş belirten gösterenler, zamanı sayı ile ifade eder. Saatin zamanı gösterdiği an, gerçekten zaman mıdır, yoksa imgelemede kurulmuş sayısal bir bölümlenimin sosyal boyutu mudur sorularına şairin bakışı ikinci soru ile bağlantılıdır. "*Yelkovanıdır bizi zamana inandıran. Güneş saatleri edildendi. Zamanı,dönüş sanmak (ya da tersi) aldanmalırım en büyüğü.*"⁴⁸ (T. Ş. II, s.39) Matematikte sayıların bulunması ile zamanın takvimselleştirilmesi aynı süreci izler. Anday ise başta da vurguladığımız gibi bu bölümlemelere karşıdır.

"Toprağı arala, ellerinle bak,

⁴⁵ Ronald Barthes, *Yazarlar ve Yazanlar*, (Çev. Erol Kayra), Ekin Yayınları, y.y.y., 1995, s. 134.

⁴⁶ "Güneşe Yakarı", *Milliyet Sanat*, S.38, 15 Aralık 1981, s.5; *T. Ş. II*, s. 67.

⁴⁷ Bunun için bkz. Süheyla Bayrav, "Güneşe Yakarı" Üstüne", *Argos*, S. 26, Ekim 1990, s. 46-49.

⁴⁸ "Öğle Uykusundan Uyanırken", *Sanat Olayı*, S.1, Ocak 1981, s. 35-41.

Yanvanadır günlerin taneleri,

Ne önce, ne sonra

Ne önce, ne sonra.

Üst üste kurmuşlar kentleri

Sarmuşlar masalla.”⁴⁹

(T. Ş. I, s.192)

“Oysa geçen hiçbir şey yok, tümümüz

Göğün ortasında. Bir anıt gibi.”⁵⁰

(T. Ş. I, s.193)

Şair, zamanı yadsıdığı için güneşin doğuş ve batışını bir salıncağa benzetir ve güneşin hareketini zamanı var kılma gayreti olarak algılar. Aşağıya alacağımız şiir, nesnenin değişikliğe uğratılması bakımından da önemlidir.

“Varlamak içinmiş gibi zamanı

Sallanır durur güneş salıncağı.”⁵¹

(T. Ş. I, s.190)

Şaire göre doğada zaman da dahil değişen hiçbir şey yoktur. Bütün görünüşler aslında bir titreşimden ibarettir.

“Oysa geçen hiçbir şey yok, tümümüz

Göğün ortasında. Bir anıt gibi.”

(T. Ş. I, s. 193)

“Gidin gelen yok. Bir titreşimdir bu.

Durağan fulyanın üstünde arı

Bir diyapazon gibi titremekte. Kırlangıç

Tarihsizdir. *Belleğim sarsılıp duruyor denizde.*

Martı bir uçta kanat, bir uçta ses.

Ya sabah, ya öğle. Gemici ve bulut,

Güneş ve yağmur kıl payı bir denge.

Dolu bir boşluğu doldurup boşaltmak işimiz

Ölülerle, gecelerle, sümbüllerle.”⁵²

(T. Ş. I, s.193).

⁴⁹ “Yanyana Her Şey”, *Varlık*, S.742, Temmuz 1969, s.10.

⁵⁰ “Geçen Hiçbir Şey Yok”, *Varlık*, S.753, 1 Haziran 1970, s. 4.

⁵¹ “Güneş Salıncağı”, *Yeni Dergi*, S.72, Eylül 1970, s. 155.

⁵² “Bu Kırlangıçlar Gitmemişler Miydi?”, *Varlık*, S. 742, Temmuz 1969, s. 10.